ANALİZ · Hukukun Üstünlüğü

Hukuk Devletinden Yargısal Kıyıma

23 Aralık 2025 · Amsterdam Law Center · 16 dk okuma

Delil Takdirinde Keyfilik, Eşitsizlik ve "Kanunsuz Suç" Yaratma Pratiği

Hukuk Devleti İlkesinin Erozyonu

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesinde tanımlanan hukuk devleti ilkesi; ***devletin tüm işlem ve eylemlerinin hukukla sınırlı olmasını, bireylerin eşitlik, adalet ve özgürlük içinde yaşamasını*** güvence altına alır. Adalet, bir toplumun taşıyıcı kolonudur; güçlendiği dönemlerde ekonomik kalkınma ve toplumsal barış yaşanırken, zayıfladığı dönemlerde toplum çöküşle karşı karşıya kalır.

Adalet duygusunun sistematik biçimde zedelenmesi, bireysel mağduriyetlerin çok ötesinde sonuçlar doğurur: toplumsal güven sarsılır, yatırımlar azalır, beyin göçü hızlanır ve kültürel doku tahrip olur. Bu nedenle yargının hata yapması istisna olmalı; hataları düzeltecek mekanizmalar ise etkin şekilde çalışmalıdır.

Ne var ki Türkiye'de bu temel ilke, **17–25 Aralık 2013 yolsuzluk soruşturmaları** sonrasında başlayan siyasi müdahalelerle ağır yara almış; **15 Temmuz 2016 darbe girişimi** ise bu müdahaleleri kalıcı hale getirmek için bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Yüz binlerce kişi, mahkeme kararı olmaksızın Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile ihraç edilmiş; hukukta olmayan "iltisak" ve "irtibat"* gibi belirsiz kavramlarla terör suçlamalarına maruz bırakılmıştır. *("İrtibat" ve "iltisak" kavramları 23 Temmuz 2016 tarihli ve 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile hukuk sistemine girmiştir. Bu KHK ile terör örgütleriyle "irtibatlı veya iltisaklı bulunanlar" gibi ifadeler idari işlem gerekçesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.)

Bu hukuksal kırılmanın erken ve sembolik göstergelerinden biri, 17/25 Aralık soruşturmalarını yürüten emniyet mensuplarına ilişkin süreçtir. Soruşturmaları yürüten bazı polislerin uzun yıllardır tutuklu kalması, buna karşılık yolsuzluk ve rüşvet soruşturmaları dosyalarında "delil" olarak kayda geçen "tapeler" (ses kayıtları), ayakkabı kutularında ele geçirilen yüklü miktardaki paralar… ile kamuoyuna yansıyan tartışmalar, hukuk güvenliğini zedeleyen çelişkili bir görünüm yaratmıştır. Nitekim, arama ve el koyma işlemlerinde tutanak altına alınan "valiz dolusu para" gibi maddi bulgular hakkında, sonradan "bu paraların polislerce olay mahalline konularak kumpas kurulduğu" yönünde iddialar ileri sürülmüş; buna karşın yürütülen süreçler neticesinde söz konusu paraların yolsuzluk şüphelilerine **resmî tutanakla iade edildiği** görülmüştür. Aynı maddi olguya ilişkin bir yandan "kumpas" söylemi kurulur, diğer yandan iade işlemleri tesis edilirken; soruşturmayı yürüten görevlilerin cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalması, hukuk devletinde olması gereken "**delilin güvenilirliği, soruşturmanın meşruiyeti ve devletin kendi işlemleriyle tutarlılığı"** ilkeleri bakımından ciddi soru işaretleri doğurmuştur.

I. Yargı Bağımsızlığının Tasfiyesi ve Korku İklimi

15 Temmuz sonrası Olağanüstü Hal (2016–2018), Türk yargı tarihinin en büyük kurumsal kırılmasını yaratmıştır. Yaklaşık **4.500'den fazla hâkim ve savcı** ihraç edilmiş, binlercesi tutuklanmış; yargı mensuplarının neredeyse üçte biri sistem dışına itilmiştir. Yerlerine hızla yapılan atamalarla **Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK)** fiilen yürütmenin kontrolüne geçmiştir.

Özellikle **Sulh Ceza Hakimlikleri**, tutuklama ve itiraz süreçlerinde siyasi baskının merkezi haline gelmiştir. Tahliye kararı veren hakimlerin açığa alınması, sürgün edilmesi veya soruşturma geçirmesi, yargı içinde güçlü bir korku mekanizması oluşturmuştur. Bu ortamda hukuki vicdan değil, kişisel güvenlik kaygısı, mesleki gelecek

kaygısı ya da başka bir deyişle “rant kaygısı” belirleyici olmuştur.

Yargı içi hiyerarşi de çökmüştür. Yargıtay’ın Anayasa Mahkemesi kararlarına uymaması (örneğin Can Atalay krizi), hukukun normlar hiyerarşisinin fiilen askıya alındığını açıkça göstermektedir. Benzer biçimde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bağlayıcı nitelikteki kararlarının da sistematik olarak uygulanmaması, bu çöküşün uluslararası hukuk boyutuna taşındığını ortaya koymaktadır. Nitekim **Osman Kavala** ve **Selahattin Demirtaş** hakkında AİHM tarafından verilen ve kişi özgürlüğü, adil yargılanma ile siyasi faaliyette bulunma haklarının ihlal edildiğini tespit eden kararlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 46. maddesi uyarınca kesin ve bağlayıcı olmasına rağmen yerine getirilmemiştir. Bu kararların etkisizleştirilmesi amacıyla yeni soruşturma ve tutuklama süreçlerinin devreye sokulması, yalnızca bireysel hak ihlallerinin sürdürülmesi anlamına gelmemekte; aynı zamanda ulusal ve uluslararası yargı kararları arasındaki hiyerarşik ilişkinin fiilen inkâr edildiğini göstermektedir. Böylece hukuk düzeni, normların üstünlüğüne dayalı bir sistem olmaktan çıkarılarak, kararların siyasal tercihlere göre uygulanıp uygulanmadığı bir alana indirgenmiştir.

II. Terörle Mücadele Kanunu’nun Ayrımcı ve Çifte Standartlı Uygulaması

Terörle Mücadele Kanunu (TMK), Hizmet Hareketi davalarında **eşitlik ilkesini** (Anayasa m.10, AİHS m.14) açıkça ihlal edecek şekilde esnek ve keyfi yorumlanmaktadır. Aynı fiiller, farklı gruplar için tamamen zıt sonuçlar doğurmaktadır.

1. Masumiyet Karinesinin Tersine Çevrilmesi

Masumiyet karinesi, Anayasa m.38/4 ve AİHS m.6/2 uyarınca, kişi hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı bulunmadıkça suçlu muamelesi yapılmasını yasaklayan temel bir güvencedir. Buna rağmen, Hizmet Hareketi davalarında bu ilke fiilen tersine çevrilmiş; sanıklar, **suçsuz olduklarını ispat etmek zorunda bırakılmıştır**.

Yargılamalarda sıklıkla karşılaşılan yaklaşım, “örgütle irtibatlı olmadığına dair somut delil sunamama” hâlinin **suçluluğun göstergesi** olarak yorumlanmasıdır. Böylece, iddia makamının ispat yükü fiilen sanığa devredilmiş; “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi askıya alınmıştır. “**Suçsuzsan ispatla**” anlayışı, modern ceza hukukunun temelini oluşturan “**ispat yükü”, “masumiyet karinesi” ve “şüpheden sanık yararlanır”** ilkelerini işlevsiz hâle getirmiştir.

Bu yaklaşım, AİHM’in yerleşik içtihadında açıkça yasaklanan **suçluluk varsayımı** ile doğrudan çelişmektedir. Nitekim Mahkeme, Yüksel Yalçınkaya/Türkiye kararında, bireyin yasal ve barışçıl faaliyetlerinden hareketle otomatik biçimde suçlu kabul edilmesini, masumiyet karinesinin ihlali olarak değerlendirmiştir.

2. Tutuklu Yargılamanın Kural Haline Gelmesi

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre tutuklama, **istisnai ve son çare** niteliğinde bir koruma tedbiridir. Ölçülülük, gereklilik ve somut gerekçe ilkeleri, tutuklamanın vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak Hizmet Hareketi davalarında tutuklama, fiilen **kural**, tutuksuz yargılama ise **istisna** hâline gelmiştir.

Uzun tutukluluk süreleri, çoğu dosyada **delil durumu değişmeden** ve soyut gerekçelerle uzatılmış; tutuklama, yargılama sürecini güvence altına alan bir tedbir olmaktan çıkarak **peşin cezalandırma aracına** dönüşmüştür. Anayasa Mahkemesi'nin ölçüsüz tutukluluk ve makul sürede yargılanma ihlallerine ilişkin çok sayıdaki kararına rağmen, yerel mahkemelerin uygulamalarında anlamlı bir değişiklik gözlenmemiştir.

AİHM içtihadı uyarınca, tutuklamanın otomatik ve kalıp gerekçelerle sürdürülmesi, **AİHS m.5 ve m.6** ihlali niteliğindedir. Buna rağmen, özellikle "terör" yaftalaması yapılan dosyalarda tutukluluk, **koruma tedbiri olma niteliğini aşarak, yargılama süreci boyunca sanık açısından ağır ve sürekli bir hak kısıtlaması doğuran fiilî bir yaptırım niteliği kazanmaktadır.**

3. Otomatik Suç Üretim Mekanizmaları

Hizmet Hareketi davalarının en ayırt edici özelliklerinden biri, bireysel ve somut delil değerlendirmesi yerine, **otomatik suç isnadı üreten mekanizmaların** kullanılmasıdır. Kamuoyunda "FETÖMETRE"* olarak adlandırılan ve belirli kriterlerin varlığına dayanarak puanlama yapan sistemler, yargısal takdir yetkisini fiilen ortadan kaldırmıştır. *(https://www.turkishminute.com/2021/03/05/extermination-device/)

Sistemin amacı, bir kişinin sözde örgüt ile bağlantılı olma olasılığını belirlemek için yüzlerce kriter kullanmak. Bu kriterler arasında eğitim geçmişi, kurum içi pozisyonlar, sınavlar, atamalar gibi çeşitli bilgiler yer alıyor. Fetömetre bu kriterlere göre puanlama yaparak şüpheli kişileri ortaya çıkarıyor.

Nasıl Çalışıyor?

Fetömetre bir yazılım/sistem olarak veriler üzerinde puanlama yapar ve belirli bir eşik puanı geçen kişiler "şüpheli" olarak görülebilir.

Bu tanımlama sonucunda kişiler hakkında işten çıkarma, soruşturma, yasal süreç başlatma gibi işlemler yapılabiliyor.

Böylece, ceza hukukunun temelini oluşturan **bireysel sorumluluk, kast ve somut eylem** unsurları devre dışı bırakılıyor.

AİHM, Yalçınkaya kararında bu tür “toplam delil yaklaşımının”, şiddet veya cebirle bağlantı kurulmadığı sürece silahlı terör örgütü üyeliği suçunu ispatlamaya elverişli olmadığını açıkça ortaya koymuştur. Buna rağmen, bu otomatik isnat mekanizmaları 2025 itibarıyla da uygulanmaya devam etmekte; bu durum, TMK’nın hukuki bir norm olmaktan çıkarılarak **siyasi ve idari bir araç** hâline getirildiğini göstermektedir.

III. Kanunsuz Suç ve Ceza Yaratımı: Delil Takdirinde Keyfilik

AHİM’e göre terör tanımında: silah, şiddet veya somut eylem aranırken; bu davalarda **tamamen yasal olan eylemler**, terör örgütü üyeliğinin delili sayılmıştır:

- Bank Asya’da hesap açmak → Terörün finansmanı
- Sendika üyeliği → Örgütsel faaliyet
- ByLock veya benzeri uygulamalar → Kesin suç delili
- Dini sohbetler veya okul kaydı → Üyelik kanıtı

AİHM, bu tür delillerin silahlı terör suçlaması için yetersiz olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Buna rağmen, 2025 itibarıyla cezaevleri kapasitesinin yaklaşık **%40 üzerinde** doludur ve mahkûmların önemli bir bölümü siyasi nitelikli davalardan kaynaklı olarak cezaevlerinde hukuka aykırı bir şekilde yatmaktadırlar.

IV.“FETÖ” Kavramının İnşası, Damgalama ve Toplumsal Suçlulaştırma Mekanizması

A. Muğlak Bir Etiket Olarak “FETÖ” Kavramının İnşası

“FETÖ” (“Fetullahçı Terör Örgütü”) kavramı, ceza hukukunun temel ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde; önceden tanımlanmış, sınırları belirli ve öngörülebilir bir suç tipini ifade etmekten ziyade, **muğlak, genişletilebilir ve geriye yürütülebilir bir etiket** olarak resmî söylem yoluyla inşa edilmiştir. Bu etiket, yargısal bir tespit veya kesinleşmiş bir mahkûmiyet aranmaksızın, çok geniş bir kitle hakkında **otomatik suçluluk algısı üretmenin** aracı hâline getirilmiştir.

Bu süreçte masumiyet karinesi (Anayasa m.38/4; AİHS m.6/2) fiilen tersine çevrilmiş; bireyler, **“terör örgütü mensubu olmadıklarını” ispatlamak zorunda bırakılmıştır**. Böylece ceza hukukunun bireyi koruyan temel güvenceleri, istisnai uygulamalar olmaktan çıkıp sistematik bir pratiğe dönüşmüştür.

B. Delil Rejiminin Aşınması ve HTS Kayıtlarının Otomatik Delil Hâline Getirilmesi

Bu etiketleme yaklaşımı, uygulamada **delil rejiminin ciddi biçimde aşınmasına** yol açmıştır. Savunma makamı tarafından takip edilen çok sayıda dosyada, "silahlı terör örgütü üyeliği" gibi son derece ağır bir suç isnadı, **yalnızca HTS kayıtlarına** dayanılarak tutuklama tedbirine gerekçe yapılmıştır.

Bu HTS kayıtları çoğu durumda; kaynağı, doğruluğu ve bütünlüğü denetlenemeyen, imza ve mühür içermeyen, birkaç sayfalık **basit çıktı belgelerinden** ibaret olmuştur. Buna rağmen, söz konusu verilerin elde ediliş süreci ve teknik güvenilirliği yargısal denetime tabi tutulmamış; savunmanın bu kayıtları etkin biçimde sorgulaması fiilen imkânsız hâle gelmiştir. Böylece, ceza hukukunun mantığıyla bağdaşmayan bir biçimde, **"olmayanın olmadığını ispatlama" yükü** sanık ve müdafiinin üzerine bırakılmıştır.

C. Medya Yoluyla Damgalama ve Masumiyet Karinesinin Aşındırılması

Damgalama süreci, yalnızca yargılamalarla sınırlı kalmamış; kamu gücüyle yönlendirilen geleneksel medya ve sosyal medya aracılığıyla **yaygın ve sürekli** biçimde pekiştirilmiştir. Hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet bulunmayan kişiler, haber başlıkları, televizyon programları, resmî açıklamalar ve sosyal medya paylaşımları yoluyla **"terörist" olarak sunulmuş**; bu sunum biçimi, yargısal bir karar olmaksızın bireyler hakkında **kamuoyu nezdinde suçluluk algısı oluşturulmasına** yol açmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında açıkça yasaklanan **"resmî makamlarca suçluluk iması"** pratiği (örneğin *Allenet de Ribemont/Fransa*, 1995 ve devam eden kararlar), bu süreçte olağan ve sistematik bir yöntem hâline gelmiştir. Bu durum, masumiyet karinesinin yalnızca mahkeme salonlarında değil, kamusal alanda da işlevsizleştirildiğini göstermektedir.

D. Kolektif Suçlulaştırma ve Ceza Hukukunun Kimlik Temelli Dönüşümü

Sonuç olarak "FETÖ" isnadı, bireysel ceza sorumluluğu ilkesinden koparılarak **kolektif suçlulaştırma aracına** dönüştürülmüş; suçun şahsiliği ilkesi (Anayasa m.38/7) fiilen ortadan kaldırılmıştır. Bu yaklaşım, ceza hukukunu bireysel fiil ve kast temelli bir sorumluluk rejimi olmaktan çıkararak, **kimlik, aidiyet ve geçmiş ilişkiler üzerinden işleyen bir cezalandırma mekanizmasına** indirgemiştir.

Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin **Yüksel Yalçınkaya/Türkiye (2023)**

(Karar linki: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228393)ve takip eden kararlarında da vurgulandığı üzere, bu tür **muğlak ve keyfi etiketlemeler**, **kanunsuz suç ve ceza üretiminin** temel unsurlarından birini oluşturmakta; hukukun evrensel ilkelerini ağır biçimde zedelemektedir.

V. Uluslararası Hukuka Direnç ve Meşruiyet Kaybı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 26 Eylül 2023 tarihli Yüksel Yalçınkaya kararı, Türkiye'deki Hizmet Hareketi'ne yönelik yargılamalarda sistemik bir sorunu açıkça ortaya koymuş ve genel tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Kararda, ByLock kullanımı, Bank Asya hesabı bulundurma, sendika üyeliği veya yasal okul kaydı gibi unsurların tek başına silahlı terör örgütü üyeliği (TCK m.314) için yeterli delil olmadığı vurgulanmış; bu uygulamaların adil yargılanma hakkı (AİHS m.6), suçta ve cezada kanunilik ilkesi (m.7) ile ifade ve din özgürlüğü (m.10) ihlallerine yol açtığı tespit edilmiştir. AİHM, kararın emsal niteliğinde olduğunu belirterek, benzer binlerce dosya için yeniden yargılama mekanizması gibi genel tedbirler talep etmiştir.

Ne var ki, Türk mahkemeleri bu bağlayıcı karara uymamış; yerel ağır ceza ve istinaf mahkemeleri, aynı delil zincirine dayanarak yeni mahkumiyet kararları vermeye devam etmiştir. Yeniden yargılama talepleri (CMK m.311 kapsamında) büyük ölçüde reddedilmiş, bu direnç 2025 yılında Demirhan ve Diğerleri gibi toplu kararlarla daha da belirginleşmiştir. Bu tutum, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesi uyarınca kararların infaz yükümlülüğünü ihlal etmekte olup, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin denetim sürecini önemli ölçüde sertleştirmiştir. Bakanlar Komitesi, 2025 yılı boyunca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin **Yüksel Yalçınkaya/Türkiye** kararında tespit edilen ve **AİHS m.6 (adil yargılanma hakkı) ile m.7'nin (suçta ve cezada kanunilik ilkesi) sistematik biçimde ihlal edildiğini** ortaya koyan uygulamalarla aynı hukuki sorunu içeren **"Yalçınkaya grubu dosyalarını"** birden fazla toplantıda (Mart, Haziran ve Aralık oturumları) ele almış; Türkiye'nin sunduğu eylem planlarını yetersiz bulmuş ve kararların infazında somut ilerleme sağlanamaması nedeniyle eleştirilerini yoğunlaştırmıştır. Komite, bu ihlallerin devamı hâlinde **AİHS'nin 46/3–5. maddeleri** kapsamında öngörülen ek denetim ve yaptırım mekanizmalarını devreye sokabileceği yönünde açık sinyaller vererek baskıyı artırmıştır.

Uluslararası alandaki en çarpıcı ve somut sonuç ise mülteci statüsü ve iltica kararlarında kendini göstermektedir. Avrupa Birliği ülkeleri (özellikle Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa ve İngiltere), Türk mahkemelerinin verdiği mahkumiyet kararlarını detaylı incelemeye tabi tutmakta; gerekçelerde somut suç unsuru (şiddet, silah veya terör eylemi) bulunmadığını, yargılamaların siyasi motivasyonlu olduğunu tespit etmektedir. Bu incelemeler sonucunda, Hizmet Hareketi mensubu Türk vatandaşlarının iltica başvuruları yüksek oranlarda kabul edilmektedir – örneğin Almanya'da BAMF ve idare mahkemeleri (Sigmaringen gibi) 2025'te de benzer vakalarda "zulüm riski" gerekçesiyle koruma statüsü vermiştir. EUAA (Avrupa Birliği Sığınma Ajansı) 2025 raporları da bu trendi doğrulamakta; kabul oranlarının önceki yılların yüksek seviyelerinde (%70-90 bandı) seyretmeye devam ettiğini belirtmektedir.

Bu tablo, Türk yargı kararlarının uluslararası düzeyde hukuki meşruiyetini ve güvenilirliğini büyük ölçüde kaybettiğinin açık bir göstergesidir. HRW 2025 World Report ve Amnesty International gibi bağımsız raporlar, bu meşruiyet erozyonunu belgeleyerek, Türkiye'nin Avrupa Konseyi ve AB standartlarından uzaklaştığını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, iç hukuk yollarının tükendiği bir ortamda mağdurlar uluslararası korumaya yönelmekte; bu da yargısal uygulamaların evrensel hukuk normlarıyla çelişkisini küresel ölçekte tescillemektedir.

VI. Hukuk Devletinin Erozyonu ve Ekonomik Çöküş Arasındaki Doğru Orantı: Pahalılık ve Enflasyonun Yükselişi

(1) Hukuk devleti – ekonomik performans ilişkisi Hukuk devletinin aşınması ile ekonomik performans arasındaki ilişki, uluslararası literatürde uzun süredir belgelenmiş bir olgudur. Güçlü ve bağımsız bir yargı, yatırımcı güvenini artırarak sermaye girişini teşvik ederken; yargı bağımsızlığının zayıflaması, sermaye kaçışı, kur istikrarsızlığı ve kronik enflasyon gibi sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda hukuk devleti, yalnızca normatif bir ideal değil, ekonomik istikrarın da temel kurumsal dayanaklarından biridir.

(2) Türkiye örneği: güven kaybı ve sermaye çıkışı Türkiye'de bu ilişki, son yıllara ait göstergelerle somut biçimde gözlemlenmektedir. World Justice Project'in 2025 Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nde https://tr.euronews.com/2025/10/28/turkiye-2025-yilinda-hukuk-ustunlugu-endeksinde-bir-sira-gerileyerek-143-ulke-arasinda-118

Türkiye'nin 143 ülke arasında 118. sıraya gerilemesi, yargı bağımsızlığındaki erozyonun ekonomik maliyetini açıkça ortaya koymaktadır. Yargı kararlarının öngörülemezliği ve siyasal vesayet altındaki uygulamalar, yabancı doğrudan yatırımlarda (FDI) ciddi bir düşüşe yol açmış; 2007 yılında yaklaşık 22 milyar dolar seviyesinde olan FDI, 2024 itibarıyla 11 milyar dolara gerilemiştir. Bu gelişme, yatırımcıların hukuki güvenlik algısındaki bozulmayla doğrudan ilişkilidir.

(3) Kur istikrarsızlığı, enflasyon ve toplumsal refah kaybı

Yatırımcı güvenindeki bu aşınma, Türk Lirası'nın değer kaybını hızlandırmış; ithal girdilere bağımlı ekonomi yapısında döviz kurlarındaki artışlar doğrudan pahalılığı körüklemiştir. 2025 Aralık itibarıyla **yıllık enflasyon oranının %31** civarında seyretmesi (Kasım verisi TÜİK'e göre %31,07, **ENAG'a göre %56,82**) yalnızca para politikası tercihleriyle değil, aynı zamanda hukuk devleti zayıflığıyla da yakından ilişkilidir. Mülkiyet haklarının yeterince güvence altında olmadığı algısı, portföy yatırımlarının geri çekilmesine, likidite sıkışıklığına ve faiz–enflasyon sarmalının derinleşmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak hukuk devletinin erozyonu, yalnızca

adalet duygusunu zedelemekle kalmamakta; toplumsal refahı doğrudan aşındırmakta ve pahalılığın başlıca yapısal nedenlerinden biri hâline gelmektedir. Bu kısır döngü, ancak yargı bağımsızlığının yeniden tesis edilmesiyle kırılabilir; aksi hâlde hukuksuzluk ve ekonomik kırılganlık birbirini beslemeye devam edecektir.

VII. Hukuki Direncin Yokluğu: Toplumsal Duyarsızlık, Ekonomik Atalet ve "Devlet = Hükümet" Yanılgısı

Yargının sistematik biçimde siyasallaştırılabilmesi ve kitlesel hukuksuzluk pratiğinin uzun yıllar boyunca kesintisiz şekilde sürdürülebilmesinde, yalnızca siyasal iktidarın bilinçli tercihleri değil; toplumun geniş kesimlerinde **hukuk devleti talebinin zayıflığı**, **demokratik denetim kültürünün gelişmemiş olması** ve **ekonomik bağımlılık ilişkileri** de belirleyici rol oynamaktadır. Hukuk devleti, anayasal güvenceler ve bağımsız yargı gibi temel ilkeler, toplumsal hafızada korunması gereken tarihsel kazanımlar olarak değil; iktidar tarafından bahşedilen ve geri alınabilir ayrıcalıklar gibi algılanmıştır. Bu zihinsel çerçeve, söz konusu değerler aşındırılırken dahi sürekli ve örgütlü bir toplumsal direncin oluşmasını engellemiştir.

Hukukun korunmasına yönelik kolektif bir sorumluluk bilincinin gelişmemesi, suçun şahsiliği ve masumiyet karinesi gibi ceza hukukunun evrensel ilkeleri açıkça ihlal edilirken dahi, güçlü bir toplumsal tepkinin ortaya çıkmamasına yol açmıştır. Masum bireylerin "FETÖ" gibi muğlak ve damgalayıcı etiketlerle topluca suçlu ilan edilmesi, kamu gücü tarafından üretilen ve medya aracılığıyla dolaşıma sokulan nefret söylemleriyle normalleştirilmiş; bu süreç, toplumun önemli bir kesimi tarafından ya pasif bir kabullenişle ya da örtük bir rıza ile karşılanmıştır. Böylece hukuksuzluk, istisnai bir sapma olmaktan çıkmış; **olağan bir yönetim tekniği** hâline gelmiştir.

Bu toplumsal atalet, özellikle **ekonomik kırılganlık** üzerinden derinleşmektedir. Bir yandan sosyal yardımlar, kamu istihdamı ve çeşitli transfer mekanizmaları aracılığıyla iktidara bağımlı hâle getirilen geniş kitleler, bu kaynakların sürekliliği uğruna hukuksuzluklara karşı sessiz kalmayı rasyonel bir tercih olarak görmektedir. Diğer yandan, yüksek enflasyon, işsizlik ve hayat pahalılığı altında geçim mücadelesi veren milyonlarca insan, gündelik hayatta kalma baskısı nedeniyle, başkalarının maruz kaldığı ağır hak ihlallerine karşı duyarlılık gösterebilecek toplumsal ve siyasal kapasiteden yoksun bırakılmaktadır.

Bu tablo, **politik ekonomi perspektifinden** bakıldığında, klasik bir *rant devleti* ve *oligarklaşma* sürecine işaret etmektedir. Yoksullukla mücadele eden halk kesimlerinin oylarıyla iktidara gelen siyasal elitler, aynı halkın ödediği vergilerle finanse edilen saraylarda ve yüksek güvenlikli yerleşkelerde yaşamlarını sürdürmekte; kamu kaynaklarını ise şeffaflıktan uzak biçimde, dar bir çıkar çevresi ve sadakat esaslı yandaş ağları arasında dağıtmaktadır. Uluslararası literatürde bu yapı, hukukun kamu yararı için değil; **iktidarın devamlılığı, rant**

dağıtımı ve siyasal sadakatin ödüllendirilmesi için araçsallaştırıldığı **kleptokratik yönetişim modeli** olarak tanımlanmaktadır.

Bu yapıyı kalıcı hâle getiren en önemli zihinsel engellerden biri ise, toplumda yaygın biçimde gözlemlenen **"hükümeti devletle özdeşleştirme" yanılgısıdır**. Siyasal iktidarın eylemleri, eleştiriye kapalı ve sorgulanamaz bir "devlet iradesi" olarak algılanmakta; bu sayede açık hukuksuzluklar dahi "devletin bekası", "milli çıkar" veya "güvenlik" söylemleriyle meşrulaştırılmaktadır. Uluslararası şeffaflık ve yolsuzlukla mücadele raporlarında sıklıkla vurgulandığı üzere, bu tür özdeşleştirme, demokratik hesap verebilirliği ortadan kaldırmakta ve yargı bağımsızlığını işlevsizleştirmektedir.

Sonuç itibarıyla, bu yaygın suskunluk ve kabulleniş yalnızca mağdurların toplumsal olarak yalnızlaştırılması sonucunu doğurmamış; aynı zamanda yargı mensuplarının korku, baskı ve konformizm altında karar verme pratiğini dolaylı biçimde normalleştirmiştir. Toplumsal denetimin ve hukuki direncin zayıflığı, yargısal tahribatın, sistematik hak ihlallerinin ve kurumsal çürümenin **sürdürülebilir hâle gelmesinin** en temel zeminlerinden biri olmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya konulduğu üzere, Türkiye'de yargı kurumu, anayasal sistem içinde kendisine yüklenen **hukuk devletini koruma ve temel hakları güvence altına alma** işlevini büyük ölçüde yitirmiş;

bunun yerine siyasal iktidarın tercihleri doğrultusunda şekillenen bir **vesayet aracına** dönüşmüştür.

Hukuksuzluk, münferit sapmalar ya da istisnai uygulamalar olmaktan çıkmış; yargı pratiğinin olağan ve süreklilik arz eden bir unsuru hâline gelmiştir. Bu durum, ceza hukukunun evrensel ilkeleriyle birlikte anayasal düzenin kurucu değerlerini de derinden aşındırmıştır.

Ortaya çıkan bu **yargısal tahribat**, yalnızca bireysel adaletsizlikler üretmekle kalmamış; milyonlarca insanı doğrudan veya dolaylı biçimde etkileyen geniş ölçekli bir toplumsal travmaya dönüşmüştür.

Özellikle eğitimli ve nitelikli kesimlerin hukuk güvenliğinin kalmadığı bir ortamda geleceklerini başka ülkelerde aramak zorunda kalmaları, **beyin göçünü hızlandırmış**; bu süreç, Türkiye'nin ekonomik üretim kapasitesini, kurumsal hafızasını ve toplumsal dinamizmini zayıflatmıştır. Hukuk devletinin erozyonu, böylece yalnızca adalet duygusunu değil, ülkenin uzun vadeli kalkınma ve istikrar potansiyelini de tahrip etmiştir.

Mevcut koşullar altında, Türkiye içinde bu gidişatı tersine çevirebilecek **etkili denge ve denetim mekanizmalarının** büyük ölçüde işlevsiz hâle geldiği görülmektedir. Yasama ve yürütme karşısında yargının

bağımsızlığını yeniden tesis edebilecek kurumsal yapılar zayıflamış; anayasal güvencelerin fiili karşılığı kalmamıştır.

Bu nedenle hukukun yeniden inşası, kısa vadede yalnızca iç dinamiklerle değil; **uluslararası hukuk mekanizmaları, Avrupa İnsan Hakları sistemi ve diplomatik-siyasal baskı araçlarının eşgüdümlü etkisiyle** mümkün görünmektedir.

Ancak uzun vadede kalıcı bir iyileşme, yalnızca dış baskılarla değil; toplumun hukuk devleti, adalet ve hesap verebilirlik taleplerini yeniden ve güçlü biçimde sahiplenmesiyle sağlanabilir. Zira adalet, bir lütuf değil; vazgeçilmez bir kamusal haktır. Bu hakkın yeniden tesis edilmesi, yalnızca doğrudan mağdur edilenler için değil; Türkiye'nin demokratik geleceği, toplumsal barışı ve bölgesel istikrarı açısından da hayati önemdedir. Tarih bu dönemi **hakkın ve hukukun yanında duranlar** ile **gücün ve hukuksuzluğun yanında duranlar** diye ayıracak ve böyle hatırlayacaktır. Bu dönemin değerlendirmesi, güç ilişkileri veya siyasal konjonktür üzerinden değil; hukukun evrensel ilkeleri ve tarihsel sorumluluk ölçütleri çerçevesinde yapılacaktır.

Av. Mahmut Haldungil

Bu belge 23 Kasım 2026 tarihinde amsterdamlawcenter.com adresinden indirildi. Güncel sürüm: https://amsterdamlawcenter.com/tr/hukuk-devletinden-yargisal-kiyima/